

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖДУНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

УДК 339.56 (477:56)

ХАЛЕД МОХАМЕД МАХМУД АБУ-АЛИГА

**ОСОБЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
СУЧАСНИХ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ АРАБСЬКОГО РЕГІОНУ**

Спеціальність 08.05.01.-Світове господарство і міжнародні
економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ - 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі управління зовнішньоекономічною діяльністю Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник - доктор економічних наук , професор
Кредисов Анатолій Іванович
Київський національний університет імені Тараса Шевченка , завідувач кафедри управління зовнішньоекономічною діяльністю

Офіційні опоненти : доктор економічних наук , професор
Климко Григорій Никифорович
Київський національний університет імені Тараса Шевченка , професор кафедри економічної теорії та управління народним господарством

кандидат економічних наук , доцент
Єременко Олександр Касянович
Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України, завідувач відділом

Провідна організація - Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, м. Київ

Захист відбудеться 30 жовтня 1997 року о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.001.02. по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 254017, м.Київ, вул.Мельникова, 36/1.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці університету.
Автореферат розіслано «27» вересня 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради *Мазур* - **МАЗУРЕНКО В.П.**

Загальна характеристика роботи

Актуальність і стан вивчення теми. Сучасний етап розвитку міжнародних економічних відносин визначається глобалізацією світового економічного життя, поглибленням всесвітнього розподілу праці, активізацією процесів інтеграції різноманітних національних економік у всесвітнє господарство і світовий ринок. Процес інтеграції національних економік в сучасну систему світогосподарських зв'язків й міжнародного торгового обміну на сьогодні є питанням виживання цих економік в умовах багатоаспектного, універсального і динамічного розвитку сучасних міжнародних економічних відносин. Потребам інтеграції у всесвітнє господарство відповідають процеси реформування зовнішньоекономічної діяльності, які в останні роки активно здійснюються в Україні й деяких арабських країнах. Саме так реалізується принцип ефективності й приведення внутрішньодержавних умов господарювання у відповідність з міжнародною практикою, накреслюються системні взаємозв'язки між Україною й арабськими державами як елементами єдиної системи світового господарства й світової торгівлі.

Економічна криза в країнах СНД і приватизація підприємств, що надто затягнулась, стали однією з причин втрати Україною ряду ринків збуту й пошуку нових торгових партнерів, зокрема серед країн арабського регіону, що є найбільшими світовими імпортерами, а також експортерами тих видів товарів, в яких зацікавлена Україна. Рівень розвитку зовнішньої торгівлі України з державами арабського регіону не відповідають ні потребам, ні потенціалу сторін. Необхідність подальшого розвитку зовнішньої українсько-арабської торгівлі товарами й послугами ставить ряд складних проблем економічного й юридичного характеру, вирішення яких неможливе без систематизації фактичного матеріалу, всестороннього опису й аналізу сучасного стану українсько-арабської зовнішньої торгівлі. Ці проблеми, що всебічно висвітлюються в роботі, визначили її актуальність.

Актуальність вибраної теми дослідження обумовлена:

- 1) звертанням теорії сучасних міжнародних економічних відносин і міжнародного економічного права до проблем сучасної міжнародної торгівлі й регулювання внутрішньоекономічної діяльності на світогосподарському й макрорівнях; до питань теоретичної систематизації різноманітних явищ міжнародного

господарського життя , виробленням практичних рекомендацій в галузі міжнародного обміну;

2) потребою України як нової й незалежної держави і захування її до міжнародної економічної спільноти , до міжнародного розподілу праці;

3) появою нового економіко-правового матеріалу у зв'язку з завершенням Уругвайського раунда багатосторонніх торгових переговорів ГАТТ , а також матеріалів внутрішньоекономічного законодавства України й арабських держав, пов'язаного , зокрема , з перспективою вступу України та Йорданії в ГАТТ/ВТО.

Актуальність дисертаційного дослідження обумовлена також недостатнім рівнем вивчення теми , відсутністю комплексного, багатоаспектного опису сучасного стану внутрішньої торгівлі України у державах арабського регіону.

При написанні цього дисертаційного дослідження використовувались найрізноманітніші вітчизняні й зарубіжні економічні літературні джерела , фактичні матеріали , що мають пряму дотичність як до загальних проблем розвитку сучасної міжнародної торгівлі , так і до питань торгово-економічних зв'язків України з арабськими державами.

У світовій та українській економічній і юридичній літературі , присвяченій загальним проблемам світогосподарських зв'язків і міжнародної торгівлі , відомі праці П.Ліндєрта, П.Самюельсона, В.Нордхауза, Д.Деніельса, Ж.Тускоза, Л.Ралеби, В.С.Будкіна, Г.Н.Климка, А.І.Кредисова, А.С.Філіпенка, С.І.Соколенка та інших дослідників. Ті чи інші аспекти досліджуваної в дисертації теми знайшли своє відображення в працях М.Берта, С.І.Вакаріна, Р.Лазароса, С.М.Макухи, О.І.Пилипенко, Б.Річарда, Ф.Ролле, А.П.Румянцева, В.Д.Сікори, А.К.Єременка, Л.Л.Кистерського, Д.Г.Лук'яненка та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість праць загальнотеоретичного значення і досліджень , присвячених спеціальним питанням розвитку сучасної міжнародної торгівлі , не існує жодного дослідження (не лише на рівні монографічної чи дисертаційної роботи , але й на рівні наукової статті), об'єктом якого був би опис і аналіз зовнішньої торгівлі України з країнами арабського регіону.

Виходячи з наукової актуальності теми і опираючись на результати різних аспектів її вивчення в міжнародній економічній літературі , визначена **мета дисертаційного дослідження** , яка полягає в тому , щоб всебічно проаналізувати стан сучасної торгівлі України з країнами арабського регіону , визначити її перспективи і шляхи подальшого розвитку.

Мета цього дисертаційного дослідження конкретизується наступними завданнями :

- ◆ виявити особливості сучасної міжнародної торгівлі , визначивши місце , що займають в ній Україна і держави арабського регіону;
- ◆ охарактеризувати сучасний стан українсько-арабської торгівлі товарами та послугами ;
- ◆ визначити основні тенденції та перспективи розвитку торгово-економічних зв'язків України з арабськими країнами ;
- ◆ намітити необхідні та можливі в існуючих умовах заходи щодо розвитку торгівлі України з арабськими державами;

Наукова новизна дисертації полягає в наступному :

- ◆ вперше в науковій літературі виділені та проаналізовані особливості зовнішньої торгівлі України з країнами арабського регіону ;
- ◆ обґрунтовано висновок , що українсько-арабські торгово-економічні зв'язки впливають на системні характеристики та основні особливості сучасної світової торгівлі ;
- ◆ доведено, що процеси реформування зовнішньоекономічної діяльності України і держав арабського регіону виступають чинниками активізації їх зовнішньоторгових зв'язків, подана порівняльна характеристика цих процесів;
- ◆ визначені основні тенденції та перспективні напрямки розвитку торгово-економічного співробітництва України з державами арабського регіону ;
- ◆ виявлено чинники, що сприяють і перешкоджають розвитку українсько-арабської торгівлі товарами та послугами на сучасному етапі ;
- ◆ доведено , що для поживлення українсько-арабських торгово-економічних зв'язків вирішальне значення буде мати вступ України та Йорданії в систему ГАТТ/ВТО ;
- ◆ в науковий оборот вперше вводяться документи , міжнародно-правові акти і фрагменти внутрішнього законодавства , що раніше не були предметом дослідження або ж використовувалися частково.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому , що його висновки дозволяють говорити про деякі загальні закономірності розвитку міждержавних зовнішньоторгових зв'язків як чинника самоорганізації системи всесвітнього господарства і світової торгівлі, а також узгодження її взаємодіючих елементів. Окрім того , в сучас-

них умовах, коли ефективність національних чинників економічного розвитку держав об'єктивно стає обмеженою, знання цих закономірностей дозволяє здійснити реалізацію принципів ефективності, послідовності, організованості, інтегрованості та оптимізації господарських процесів.

Практичне значення дисертаційного дослідження. Основні положення та висновки цієї роботи служать конкретному визначенню та оцінці сучасного стану і можливостей розвитку українсько-арабських торгово-економічних зв'язків. Практична значимість аналізу цих питань полягає не лише в уточненні й подальшому розвитку проблем сучасних зовнішньоторгових відносин, але й пов'язана з можливостями розробки конкретних практичних рекомендацій економічного та юридичного характеру, покликаних активізувати процеси становлення і розширення зовнішньоторгових зв'язків України з державами арабського регіону. Результати дослідження можуть використовуватися практичними працівниками, економістами та юристами-міжнародниками при виробленні механізмів і моделей розвитку зовнішньої торгівлі України з арабськими країнами. Положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані в процесі викладання навчальних курсів і спецкурсів з економіки світогосподарських зв'язків і світової торгівлі в межах загальної теорії міжнародних економічних відносин. Дисертація виконана згідно з темою наукового дослідження кафедри управління зовнішньоекономічною діяльністю Інституту міжнародних відносин «Зовнішньоекономічна діяльність в умовах соціального ринкового господарства», номер проекту 97133, що є складовою частиною наукового проекту комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Розбудова державності».

Джерела дослідження. Для розв'язання поставлених в дослідженні завдань залучалось широке і різноманітне за своїм характером коло документів, частина яких вперше вводиться в науковий оборот. Складність теми дослідження по відношенню до збору і узагальнення великого фактичного матеріалу (зокрема, в аспекті міжфірмових зв'язків, контактів торгово-промислових кіл в ході міжнародних виставок та ін.), значна частина якого не отримує відображення в статистичних оглядах і зафіксована лише в періодичних виданнях, визначила своєрідність інформаційної бази дисертації. Так, поряд з матеріалами конференції ООН з торгівлі і розвитку, матеріалами ГАТТ/ВТО, матеріалами економічної і соціальної ради ООН, статистичних довідників та збірників інших міжнародних організацій, в роботі використовуються також огляди Комісії Світового Банку по Західній Азії (зокрема, по відношенню до економіки Йорданії), звіти

департаменту статистики Хашемітського Королівства Йорданії з міжнародної торгівлі, матеріали, що підготовлені Комісією ЮНКТАД і ГАТТ з вивчення експортних можливостей йорданських товарів в країнах колишнього СРСР; статистичні матеріали Міністерства Статистики України.

Нарешті, для узагальнення різноманітного і багатоаспектного фактичного матеріалу широко залучалися матеріали сучасної української преси за 1994-1997 рр. Зокрема, використовувалися газети і журнали «Бизнес», «Финансовая Украина», «Посредник», «Галицькі Контракти», «Делова Україна», «Украинские Деловые Повости», «Інвестиційна газета», «Діловий вісник», «Финансовые известия», «Все о бухгалтерском учете», «Голос України» та ін.

Методологічна основа і методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали: системний аналіз, поєднання загального і часткового, суті та явища, абстрактного й конкретного.

Принципи об'єктивності наукового викладення реалізуються в дисертаційному дослідженні з позицій діалектичного методу пізнання економічних процесів, їх причинно-наслідкових зв'язків. В роботі також використовуються описово-аналітичний і порівняльний метод аналізу.

Апробація роботи. Основні положення і результати даного дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях «Реформування зовнішньоекономічної сфери України» (19-20 жовтня 1995 року, м.Київ) та «Міжнародний бізнес: теорія та українська практика» (24-25 жовтня 1996 року, м.Київ) і на Всеукраїнській конференції «Науково-практичні проблеми інвестиційної та інноваційної політики держави» (5-6 червня 1997 року, м.Київ).

З теми дисертації опубліковано три статті, в т.ч. одна - англійською мовою.

Структура роботи зумовлена визначеними цілями та завданнями. Зміст дисертації включає вступ, три розділи, висновки та список використаної літератури.

Робота викладена на 158 сторінках.

Зміст роботи

У вступі обґрунтовується важливість і актуальність теми дослідження, подається ступінь її наукової розробки, розкривається наукова новизна, практична і теоретична значимість дисертації, визначаються цілі і завдання дослідження.

У першому розділі - «Міжнародна торгівля на сучасному етапі інтернаціоналізації господарського життя, місце в ній України і арабських держав» - розглянуті основні характеристики та тенденції

сучасної світової торгівлі, визначено місце у структурі всесвітніх торгових зв'язків України і держав арабського регіону.

На основі аналізу різних підходів до визначення системності всесвітнього господарства, в розділі формулюється поняття світової системи господарства (та його підсистеми всесвітнього ринку), що відповідає завданням дослідження і аргументується вибраним для аналізу матеріалом. Всесвітня господарська цілісність розглядається як система, яка має властивість самоорганізації за умови синергетичного ефекту - узгодженої взаємодії елементів. Доцільність в організації економічної діяльності, що проявляється, зокрема, у зовнішньоекономічних реформах в Україні та в багатьох арабських державах зумовлює зростання впорядкованості (організованості, інтегрованості) господарських процесів, найоптимальніших форм останніх. У результаті удосконалення господарських систем окремих національних економік реалізується принцип ефективності. Внутрішньодержавні умови господарювання приводяться у відповідність з міжнародною практикою, внаслідок чого здійснюється поступова інтеграція цих національних економік у всесвітнє господарство. У результаті подібних процесів утворюються спільні взаємозв'язки, які виступають найзагальнішим чинником активізації та розширення українсько-арабських зовнішньоекономічних зв'язків.

У розділі виділені основні характеристики сучасної світової торгівлі, а також окремо виділено ті її особливості, які мають важливе значення для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з арабськими країнами: загальне зростання сучасної світової торгівлі; тенденція до її лібералізації; активізація інтеграційних процесів у світовій торгівлі; підвищення в ній ролі приватних підприємств; тенденція до регіоналізації світової торгівлі; взаємодоповнюваність експорту товару та капіталу; завершення Уругвайського раунду переговорів ГАТТ, підсумком якого стало значне скорочення чи усунення більшості торгових бар'єрів у світовій торгівлі й створення Всесвітньої торгової організації (ВТО). Ці характеристики світової торгівлі, поряд з відзначеною вище якістю системності сучасного світового господарства та його властивістю самоорганізації, служать найзагальнішими чинниками розвитку торгово-економічних зв'язків між різними країнами, в тому числі між Україною і арабськими державами, утворюючи взаємні сумісні системні взаємозв'язки.

Зроблений у розділі аналіз конкретних характеристик, з одного боку, зовнішньої торгівлі України, а з іншого - країн арабського регіону, а також визначення місця цих держав у структурі сучасної

світової торгівлі підводить до висновку про можливість перетворення сумісних системних взаємозв'язків між ними у функціональні зв'язки, що наповнені конкретним економічним змістом. Зокрема, в розділі зроблено аналіз, з одного боку, потенціалу України як експортера продукції металургійного комплексу, цементу та інших будівельних матеріалів, машинотехнічних виробів, продукції військово-промислового комплексу, суднобудування і літакобудування, сільськогосподарських товарів, основних промислових та споживачьких товарів, з іншого боку - роль арабських країн як найкрупніших світових імпортерів, в тому числі - вищеперахованих товарних груп. Це дозволило зробити висновок про те, що країни арабського регіону потенціально могли б виступити значними ринками збуту для українських товарів, сприяючи реалізації експортноорієнтованої моделі економічного розвитку України.

Займаючи у структурі світової торгівлі місце провідних світових експортерів нафти та природного газу, арабські країни потенційно спроможні вплинути на забезпечення енергоносіями виробничих та побутових потреб в Україні.

Додатковими чинниками погравлення торгово-економічного співробітництва України з арабськими державами виступають: конкурентноздатність на ринках арабських країн і на українському ринку, відповідно, українських і арабських товарів в якісному та вартісному відношенні; торгово-економічна орієнтація низки арабських держав на Україну як на частину колишнього СРСР, що історично склалася; можливість торгівлі на компенсаційній основі; прагнення арабських держав до диверсифікації свого експорту за рахунок споживчих та групи товарів промислового призначення, що знаходять попит в українського споживача; близькість стандартів та умов сертифікації товарів в Україні і в арабських країнах та ін.

Матеріал першого розділу дозволяє зробити висновок про перспективність різнобічних взаємовигідних торгово-економічних зв'язків України з арабськими державами як про чинник та, одночасно, як прояв інтеграційних процесів у світовій торгівлі і в системі світового господарства в цілому.

У другому розділі - «Сучасний стан торгово-економічних зв'язків України з арабськими державами»- розглянуто питання лібералізації зовнішньоекономічної діяльності України і арабських країн як чинника активізації їх торгово-економічних зв'язків; проаналізовано проблему членства країн в ГАТТ/ВТО як чинника їх інтеграції у все-світню систему торгівлі; виявлено особливості сучасної торгівлі України з державами арабського регіону товарами та послугами

Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, яка здійснюється зараз в Україні і в інших країнах арабського регіону стає важливим чинником розвитку торгово-економічних українсько-арабських зв'язків. В останні роки заходи по реформуванню зовнішньоекономічної діяльності, що проводяться Україною, мають багато спільного з економічними реформами і структурними перетвореннями в економіці країн арабського регіону, які рухаються від «стагнізму» до ринку. Таку спільність можна також оцінити як передумову формування між Україною і арабськими державами симетричних торгових зв'язків.

Першою арабською країною, що стала на шлях цілеспрямованої лібералізації національної економіки, включаючи зовнішньоекономічну діяльність, став Туніс: імпортозамісний напрямок розвитку промисловості Тунісу було замінено експортною орієнтацією. Було взято курс на загальну структурну диверсифікацію, в тому числі зовнішньоекономічну, за спектром партнерів та способів участі в системі міжнародного розподілу праці. Завдяки реформам темпи економічного зростання Тунісу склали за останні роки 8% в рік; Тунісу вдалось залучити біля 1 млрд. дол. іноземних інвестицій, створити 1500 підприємств, що орієнтуються на експорт продукції. На даний момент в центрі Середземномор'я на перетині найважливіших морських шляхів створюється вільна економічна зона. Деякі автори відносять Туніс до першої нової індустріальної країни Африки.

Аналогічні тенденції лібералізації економіки характерні й для інших арабських країн. Так, з кінця 80-х років з метою переборення структурних недоліків єгипетської економіки серйозну економічну реформу і програму структурної перебудови економіки проводить Єгипет. Програма включає в себе монетарну реформу, лібералізацію зовнішньої торгівлі, цінову реформу, банківську реформу, а також реформування державного сектору і проведення приватизації. У сфері лібералізації зовнішньої торгівлі максимальні тарифні ставки скоротились в 1993 році зі 100% до 70%, в 1994 році - до 60%, а в 1995 - до 50%. Мінімальні ставки склали 3%.

Політику лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, залучення іноземних інвестицій, промислової та експортної диверсифікації здійснюють Об'єднані Арабські Емірати. В результаті, за останні 20 років не-нафтовий сектор ОАЕ зріс на 19,7%, в той час, як нафтовий сектор - на 13,9%. На даний час політика диверсифікації експорту привела до того, що 15% всієї промислової продукції ОАЕ (не-нафтового сектору) йде на експорт. Мито на імпортні товари складає в ОАЕ всього 2-4%; з 1990 року в країні дозволено відкривати підпри-

гмства з 49% іноземної власності (до 1990 року цей показник складав не більше 30%); в країні створено кілька вільних економічних зон з дуже сприятливими умовами для інвесторів.

З 1988 року програма лібералізації економіки проводиться урядом Іраку; економічні реформи здійснюються Сирією та Йорданією. Нова економічна політика проводиться Алжиром. Зокрема, у квітні 1994 року Алжир дав свою згоду на переговори з МВФ та іншими фінансовими інститутами: за досягнутою угодою, Алжир отримуватиме кредит в 1 млрд. дол. в обмін на лібералізацію цін, зовнішньої торгівлі, проведення реформи на підприємствах, девальвацію на 40% національної валюти.

Обмеження на імпорт як необхідний захід стабілізації платіжного балансу арабських країн, як правило, носять тимчасовий характер: будь-яке послаблення імпорتنих обмежень залежить в арабських країнах від рівня експортних надходжень, тобто, опосередковано, від стану світового господарства в цілому (цін на сиру нафту, купівельного попиту та ін.). У зв'язку з стійкою тенденцією до зростання сучасного світового господарства (що намітилась в 90-ті роки), в роботі зроблено висновок про можливість подальшої лібералізації торгових режимів арабських країн, про зняття та скорочення ними протекціоністських тарифів на імпорт.

Аналіз заходів щодо лібералізації зовнішньоекономічної діяльності України та арабських держав дозволив автору дисертації прийти до висновку про те, що вони відповідають принципу самоорганізації системи світового господарства. Заходи з лібералізації торгівлі, з залученням іноземних інвестицій, створення вільних економічних зон та, одночасно, протекціоністські заходи з обмеження імпорту служать реалізації принципу ефективності господарювання, приводять його внутрішньодержавні умови у відповідність з міжнародною практикою.

У роботі підкреслюється, що існуючі аналогії в концепціях радикальних економічних реформ в Україні і арабських країнах створюють передумови для спільних взаємозв'язків у торгово-економічній сфері, які завдяки лібералізації їх зовнішньоекономічній діяльності можуть перетворитися у функціональні зв'язки. Економічні перетворення в цих країнах свідчать про їх готовність брати участь в інтеграційних процесах не лише на регіональному рівні, але і в межах всього світового співтовариства.

Певну роль у створенні механізму реалізації торгово-економічних зв'язків України з арабськими країнами і, насамперед, країнами - членами ГАТТ/ВТО, повинно відіграти приєднання України до сис-

теми ГАТТ/ВТО, що пов'язано з трансформацією її податкової та митної політики. У розділі розглянуто основні принципи, цілі, значення системи ГАТТ/ВТО, а також результати «Уругвайського раунду», у зв'язку з цим визначається коло завдань, що стоять перед різними державами, з метою адаптації їх економік до норм і принципів ГАТТ/ВТО. Оскільки після завершення «Уругвайського раунду» переговори діяльність ГАТТ/ВТО набула загального та універсального характеру, то вступ різних країн в цю організацію може стати основним чинником їх інтеграції у всесвітню систему торгівлі. Вступ України і арабських країн в ГАТТ/ВТО означав би для них взаємний вільний доступ на ринки товарів та послуг; впорядкування формальних та організаційних аспектів зовнішньої торгівлі - товарної номенклатури, системи торгової статистики та ін. Це, в свою чергу, дозволить полегшити та активізувати зовнішньоторгові контакти між ними як державами, які користуються уніфікованими системами кодування і звітності.

Аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі України з арабськими країнами підводить до висновку про те, що сучасний стан цієї торгівлі не відповідає ні потребам, ні потенціалу торгових партнерів: зовнішня торгівля товарами між Україною та арабськими країнами відзначається недостатньою збалансованістю, нестабільністю поставання і збуту, повільною адаптацією товарів на ринках арабських країн, недостатньою диверсифікацією номенклатури товарів. У 90-ті роки арабські країни імпортували, в основному, українські товари сировинних груп і продукцію з низьким рівнем технологічної обробки: руду, металопрокат, сталеві труби, алюмосилікатну сировину, продукцію хімічної промисловості, мінеральні добрива, цемент, арматуру і незначну кількість машинотехнічної продукції, включаючи сільськогосподарську техніку.

Зовнішньоторговий оборот України практично з усіма арабськими країнами відрізняється низькими показниками. Арабські країни експортували в Україну (в дуже незначних обсягах) текстильні матеріали, одяг, взуття, промислові товари, вироби з хлібних злаків, кондитерські вироби, продукцію хімічної промисловості (ліки, мило, мінеральні порошки).

В 90-ті роки найдинамічніше розвивалась зовнішня торгівля України з Єгиптом, Сирією, Ліваном, Тунісом, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Йорданією, Марокко. Мінімальний зовнішньоторговий оборот Україна мала з Кувейтом, Іраком, Бахрейнном, Катаром, Суданом, Лівією.

Основними арабськими партнерами України в торгівлі товарами були Єгипет, Сирія, Туніс, Ліван, Йорданія, в торгівлі послугами -

Єгипет, ОАЕ, Ліван, Сирія, Йорданія, Марокко, Саудівська Аравія, Туніс, Алжир.

Номенклатура наданих Україною в арабські країни та арабськими країнами в Україну послуг відзначалась недостатньою диверсифікацією, обмежувалась двома-трьома назвами. Зокрема, Україна експортує в арабські країни транспортні послуги, послуги у сфері освіти та будівельні послуги. Арабські країни експортують в Україну, в основному, транспортні послуги. Не зважаючи на вузькість номенклатури наданих послуг, однією із характерних рис сучасної зовнішньої торгівлі України з арабськими країнами виступає випереджувачий розвиток торгівлі послугами у порівнянні з торгівлею товарами. Розширення торгівлі послугами може служити передумовою проникнення України на ринки арабських країн і, опосередковано, чинником розширення торгівлі товарами - будівельними матеріалами, транспортними засобами, машинотехнічною продукцією. Особливо це стосується будівельних послуг, що експортуються Україною у Єгипет, Сирію, Ліван.

У розділі виділено наступні характеристики сучасного стану зовнішньої торгівлі з країнами арабського регіону: позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами з арабськими країнами; розширення географічної структури експорту українських товарів та послуг в арабські країни; пошук контактів між урядовими і торгово-промисловими колами України та арабських країн, у процесі яких в 90-ті роки активно формуються економіко-правові рамки українсько-арабської зовнішньої торгівлі і створюється механізм її практичної реалізації на довготривалій і стабільній основі.

В розділі виявлено ряд чинників економічного та соціально-політичного характеру, що вплинули на скорочення українсько-арабської торгівлі: це зорієнтованість України на торгівлю, в основному, з індустріально розвинутими країнами як постачальниками нових технологій і високотехнологічної продукції, а також найреальніших джерел інвестицій; суттєві зміни в концепції зовнішньоекономічної діяльності арабських країн - колишніх партнерів України як частини колишнього СРСР (країн так званої соціалістичної орієнтації). зміна їх торгового та інвестиційного законодавства, зменшення ролі планово-державних поставок.

Третій розділ - «Проблеми торгово-економічних відносин України з арабськими країнами» - присвячена розгляду основних тенденцій подальшого розвитку українсько-арабської торгівлі товарами та послугами, а також аналізу сучасного стану і перспектив розвитку торгово-економічних зв'язків України з Йорданією.

В розділі проаналізовані, з одного боку, структура стійкого попиту, що склалася в країнах арабського регіону на певні групи товарів, з іншого боку - виробничий та економічний потенціал України, що спроможний задовольнити цей попит. Окрім традиційного попиту на український метал, цемент та інші товари сировинної групи чи на вироби низької технологічної обробки, в арабських країнах в останні роки виник стійкий попит на машини та обладнання для гірничодобувної і енергетичної промисловості, нафтохімії, будівельної промисловості, сільськогосподарського виробництва. Про інтерес арабських держав до України як до потенційного торгового партнера, спроможного задовольнити попит на вказані групи товарів, засвідчує аналіз ділових пропозицій, що надійшли в ході різних презентаційних заходів України в країнах арабського регіону.

Серед найважливіших виставок і презентацій України можна виділити наступні: участь української делегації у грудні 1994 року в міжнародній конференції «Тиждень бізнесу з розвитку торгівлі та економічного співробітництва між Єгиптом і країнами Центральної та Східної Європи», що пройшла в Каїрі; проведення трьох галузевих українських міжнародних виставок у Шарджі (в 1994 , 1995 , 1996 роках). На останній виставці у грудні 1996 року було репрезентовано 120 великих підприємств України і підписано 122 протоколи про наміри. В останній час Україна брала участь у Дубайській всевітній торговій виставці (лютий - березень 1996); в Бейруті у січні 1996 року був проведений «Тиждень ділового співробітництва з Україною»; у Каїрі влітку 1996 року проходили «Дні економіки України». У розділі систематизовано контракти та угоди, що були укладені українськими підприємствами в ході цих виставок з фірмами Єгипту, ОАЕ, Лівану, Йорданії та інших арабських країн.

В цілому, розширення контактів торгово-промислових кіл України та арабських країн розглядається в роботі як чинник, що започатковує загальну позитивну тенденцію у розвитку українсько-арабської зовнішньої торгівлі, оскільки в процесі цих контактів (у ході міжнародних виставок) здійснюється робота по створенню практичного механізму реалізації українсько-арабських торгово-економічних зв'язків.

У розділі подана розгорнута характеристика ринку озброєння арабських країн, що має тенденцію до подальшого розширення. Аналіз цього ринку озброєнь, а також можливість України задовольняти потреби арабських країн з певних класів озброєння підводить до висновку про перспективність розширення експорту української зброї в арабські країни за рахунок техніки сухопутних військ, засобів про-

типовітряної оборони, авіаційної техніки, обладнання систем управління, військово-морських кораблів різного класу.

Аналіз експортного потенціалу української машинотехнічної продукції, а також діючих і намічених контрактів з поставок в арабські країни українських машин та обладнання дозволяє зробити висновки про те, що номенклатура українського експорту в арабські країни буде розширятися за рахунок збільшення долі машинотехнічної продукції: різної сільськогосподарської техніки, тракторів та комплектуючих до них, електродвигунів, трансформаторів, генераторів та ін. Зростуть поставки в арабські країни українських будівельних та облицювальних матеріалів, металоконструкцій та іншої продукції, що необхідна для будівництва мостів, об'єктів промислового та побутового призначення. Прогнозується збільшення експорту продукції української хімічної промисловості. Основними торговими партнерами України залишаться в найближчі роки Єгипет, Ліван, Йорданія, Сирія. Зросте обсяг торгівлі з ОАЕ, можливе позавалеснення торговельно-економічних зв'язків з Лівією, Кувейтом, Іраком та іншими країнами арабського регіону.

Номенклатура експорту в Україну арабських товарів суттєво не зміниться. Вона обмежиться текстильними матеріалами, одягом, взуттям, тканинами, промисловими товарам, кондитерськими виробами, продукцією фармацевтичної промисловості і деякими іншими товарами. При створенні відповідних умов транспортування (спорудження нафтопроводу Кирикале-Самсун і нафтотерміналу в порту Самсун) арабські країни - зокрема Ірак та ОАЕ, можуть стати потенційними експортерами нафти в Україну.

Автором проаналізовані чинники та умови, що необхідні для розширення українсько-арабської торгівлі послугами. Зокрема, окрім традиційних послуг у сфері транспорту, будівництва та освіти можливе розширення торгівлі туристичними послугами - в тому числі, арабського туризму в Україні. Але перетворення потенційних можливостей у реальну торгівлю відбудеться лише за умови розробки відповідної нормативної бази, досконалішої української фіскальної політики, а також залучення інвестицій у туристичну галузь України та розвитку готельного господарства.

Розширення торгівлі банківськими послугами можливе за умови стабільності українського інвестиційного законодавства, зближення умов функціонування українських банків до загальноприйнятих у світовій практиці. Інвестиціям з арабських країн, розширенню торгівлі українськими банківськими послугами перешкоджають також обмеження на ввезення і вивезення валют, заборона іноземним банкам та їх філіалам приймати депозити від українських

громадян, відсутність способів розрахунків, загальноприйнятих у світовій практиці (наприклад, українські банки не приймають сьогодні від іноземних юридичних осіб гарантійних листів і акредитивів та ін.).

Одним із чинників поживлення українсько-арабського торгово-економічного співробітництва повинен стати вихід України на арабський ринок кредитних ресурсів. Проникненню на цей ринок служать контакти з такими регіональними арабськими фінансовими організаціями як Кувейтський фонд економічного розвитку, Саудівський фонд розвитку з недавно створеним акціонерним банком економічного співробітництва та розвитку Близького Сходу і Північної Африки, що є відкритими для вступу інших країн.

У дисертації прогнозується зростання експорту в арабські країни українських будівельних послуг, що пов'язані з налагодженням виробництва у гірничометалургійній та добувній галузях, участю у проєктах, що необхідні для розвитку інфраструктури.

У роботі зроблено висновок про значний потенціал торгово-економічних зв'язків України з Йорданією. Цей висновок ґрунтується на аналізі наступних чинників: сучасний стан торгових зв'язків між двома країнами; активність зусиль урядових і торгово-промислових кіл України та Йорданії, що спрямовані на поживлення їх зовнішньоекономічних контактів, досягнення міжнародних угод відносно розвитку двосторонніх торгово-економічних зв'язків і взаємного захисту інвестицій; сучасний етап розвитку зовнішньоекономічного законодавства обох країн, які готуються в найближчому часі приєднатися до системи ГАТТ/ВТО.

У висновках дисертації підводяться загальні підсумки дослідження:

- ♦ основні сумісні і функціональні торгово-економічні взаємозв'язки між Україною і державами арабського регіону зумовлені особливостями сучасної системи всесвітнього господарства і світової торгівлі, торгово-промисловим потенціалом України та імпортними потребами арабських країн, чинниками соціально-політичного та історичного характеру;
- ♦ заходи України з реформування зовнішньоекономічної діяльності багато в чому подібні до аналогічних заходів в арабських країнах. Вони свідчать про тенденцію розвитку національних економік від етатизму до ринку, створення передумов формування симетричних торгових зв'язків, готовності країн брати участь в інтеграційних процесах не лише на регіональному рівні;

- ◆ сучасний стан зовнішньої українсько-арабської торгівлі не відповідає дійсним потребам і потенціалу сторін: для неї характерні низькі показники зовнішньоторгового обороту, вузькість номенклатури експортно-імпортних товарів та послуг, нестабільність поставок та збуту;
- ◆ для сучасного стану торгівлі України є характерним випереджуючий розвиток торгівлі послугами у порівнянні з торгівлею товарами, позитивне сальдо у торгівлі товарами та послугами для України, розширення географічної структури експорту українських товарів та послуг в арабські країни;
- ◆ чинниками подальшого розширення українсько-арабської торгівлі товарами та послугами виступають активізація контактів між урядовими і торгово-промисловими колами України та арабських країн, створення економіко-правового механізму цієї торгівлі, подальше удосконалення інвестиційного та фінансового законодавства України, вихід України на арабський ринок кредитних ресурсів та ін.

Список публікацій автора по досліджуваній темі

- 1) Абу Алига Халед. Либерализация внешней торговли арабских стран как проявление принципа самоорганизации системы мирового хозяйства // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, вип.2 (частина II).- К.: Київський університет, 1996, с.26-31.
- 2) Абу Алига Халед. Торговельно-економічні зв'язки України з Йорданією.// *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, вип.3 (частина II).- К.: Київський університет, 1997, с.53-58.
- 3) Khaled Moh'd Mahmoud Abu-Aligah. Present condition and prospects of Arab investments in Ukraine.// *Ukrainian Industrialist. A Trade & Investment Journal*. №5/97.- Kyiv, page 19-20.

Халед Мохамед Махмуд Абу-Аліга. Особливості і проблеми розвитку сучасних торгово-економічних відносин України з країнами арабського регіону.
-*Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук по спеціальності 08.05.01 - світове господарство і міжнародні економічні відносини. - Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.. Київ, 1997.

У дисертації виявлені особливості сучасної зовнішньої торгівлі України з державами арабського регіону, визначені основні тенденції та перспективи розвитку торгово-економічних зв'язків між ними. Намічені необхідні та

можливі в існуючих умовах заходи з розвитку торгівлі України з арабськими країнами. Системні характеристики та основні особливості сучасної світової торгівлі розглянуті в аспекті перспектив українсько-арабських торгово-економічних зв'язків.

Ключові слова: зовнішня торгівля; торгівля товарами та послугами; всесвітнє господарство; світова торгівля; лібералізація; регулювання зовнішньоекономічної діяльності; іноземні інвестиції; інтеграція.

Khaled Mohamed Mahmoud Abu-Alligah. Особенности и проблемы развития современных торгово-экономических отношений Украины со странами арабского региона. - *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.05.01. - мировое хозяйство и международные экономические отношения. - Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Киев, 1997.

В диссертации выявлены особенности современной внешней торговли Украины с государствами арабского региона, определены основные тенденции и перспективы развития торгово-экономических связей между ними. Намечены необходимые и возможные в существующих условиях мероприятия по развитию торговли Украины с арабскими странами. Системные характеристики и основные особенности современной мировой торговли рассмотрены в аспекте перспектив украинско-арабских торгово-экономических связей.

Ключевые слова: внешняя торговля; торговля товарами и услугами; всемирное хозяйство; мировая торговля; либерализация; регулирование внешнеэкономической деятельности; иностранные инвестиции; интеграция.

Khaled Moh'd Mahmoud Abu-Alligah. Features and problems of development modern trade and economic relations of Ukraine with the countries of Arabian region. - *Dissertation is a manuscript*.

Dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of economic sciences, specialised field 08.05.01. - World economy and International Economic Relations. - Institute of international relations of Taras Shevchenko Kyiv national University. Kyiv, 1997.

The peculiarities of modern foreign trade between Ukraine and Arabian region countries were revealed, the main tendencies and prospects of development the trade and economic relations between Ukraine and Arabian countries were determined while marking the measures concerning development of trade between Ukraine and Arabian countries being necessary and possible in modern conditions. The system characteristics and the main features of modern world trade were examined concerning the prospects in trade and economic relations between Ukraine and Arabian countries.

Key words: foreign trade; trade in products and trade in services; world economy; world trade; liberalization; forcing economic activity regulation; foreign investment; integration.

Підписано до друку 18.09.97р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк.1,0. Обл.-вид. арк. 0,8.
Наклад 100. Зам. 251.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

434079

AB 38.513

AB 38.513